

מתורתו של צדיק אביר יעקב

משנתו של מרן רבי יעקב אביחצירא זי"ע | על דרך הפשט
לקט דרושים ומאמרים, בביאור פשט מצוות התורה וענייני עבודת הש"ת
שנלקטו מכל ספריו הק'

בס"ד, גיליון פ"ה, פר' לך לך תשפ"ז

פניני אביר יעקב

ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך ויהי ברכה (יב א-ב).

האדם שומע ליצר הרע כיון שנותן לגוף הנאה מיד

אפשר לרמוז, דהנה יצר הרע בני אדם שומעים לעצתו משום דמקרבא הנתיא, שכל מועצותיו הם כדי להשיג לאדם תאוות עולם הזה, וכששומע אדם לעצתו הנה כל תאוותיו מוכנים ומזומנים לפניו לעשות כחפצו ורצונו מיד ולא לתור בלי תרחקת זמן ובלי מניעת שום דבר, כי הנה העולם מוכן לפניו, והגוף נאה לו כל מה שאומר היצר ואין מעכב. לא כן יצר הטוב, כל מה שאומר לאדם רחוק רחוק מי ימצאנו, כי הוא אומר לאדם שיעסק בתורה ובמצות כדי שיזכה לעולם הבא, וזה אחר מיתת האדם, והנאה זו לנשמה ולא לגוף. מפני סבה זו שומעים בני אדם לעצת יצר הרע מאחר שקרובה הנאתו, והגוף יש לו הנאה גדולה בזה. וזה דרכם של בני אדם כסל למו, כשרוצים להגיע הבלי עולם הזה ולהתעסק בתורה ובמצות, היצר מתגרה בהם ואומר להם דעו שאתם מאבדים הטובה האמתית שאתם רואים מוכנת לפניכם ורודפים אחר טובה שהיא רחוקה וספק תשינו אותה או לא, שהרי אתם רואים בעיניכם הארץ רחבת ידיים לפניכם וכל הנאות הגוף מצויין בה, ואין מונע ואין מעכב:

שלוש סיבות שהאדם שומע ליצר הרע

והנה מחמת שלש סבות אדם שומע לעצת יצר הרע. אחת, כיון שהארץ הלזו שאנו יושבים בה, כל תאוות שמפתה יצר הרע לאדם מצויין בה. זאת ועוד, גוף האדם שמחמר קרץ, מתאווה וחומד לכל תאוות העולם, דמצא מין את מינו ונעור. והשלישית, אם היו אבותינו של אדם נוהגים שלא כשורה, אומר לו היצר אחו מעשי אבותיך בידך. וכיון שהם שלשה דברים מחזקים קשה לאדם לפרש מהם, הארץ גורמת, ומעשה האבות גורמים, והכל הולך אל מקום אחד להשלים תאוותו בזה העולם:

הבא להטעה הקב"ה מסייעו

ומכל מקום, אם מתעורר האדם ללכת בדרך ישרה, הקדוש ברוך הוא מחזיק בידו ועוזרו עד שיהיה קדוש. וזהו כונת הפסוק, **ויאמר ה' אל אברהם**, קרי בה 'אב רם', מי שרוצה להיות רם במצותיו יתברך. לך לך מארצך, דהינו אל תשמע לדברי המשיאך ומראה לך הנאת ארצך, היא העולם אשר אתה בה, דקרובה הנאתה, וכל אשר אתה מתאווה הנה הוא מצוי בתוכה. והתרחק גם כן ממולדתך, ממה שאיתה רואה עקר לדתך ובגניקך הוא בניו על תאוות העולם. והתרחק גם כן מטענת בית אביו, אם לא היה נוהג כשורה. כל ישיאך היצר לומר שלשה אלה במותב תלתא כחדא, הן הנה גרמא בגזקין וגורמים לך לחטא ואנוס תחשוב, כי הנה אנכי עקר ומסייע לך אם באת לטורח, ולכן אל תסתכל ותתאווה לארץ הלזו אשר אתה יושב בה ובתאוותיה, רק הבט אל הארץ אשר אראך, היא ארץ החיים ארץ העליונה:

הצדיק מרבה חילות של קדושה וזכרו קיים לעולם

ואל תאמר המתעסק בעסקי ארץ הלזו מרבה רעים ואוהבים, אל ידמה לך כן, כי אדרבה, אם תלך בדרך טובים דרך ישרה **אעשך לגוי גדול**, כי כל מצוה ומצוה שתעשה נברא ממנה מלאך, ונמצא אתה מרבה אכלוסין חילות של קדושה. ואל תתמה גם כן ממה שאיתה רואה לדתך ובגניקך הוא מחמר ובגין יצר

דרושי אביר יעקב

הכרת השגחת ה' בהשראת השכינה

חובת האמונה בי"ג עיקרים

י"ג עקרין של אמונה צריך כל אדם לדעת בידיעה שלמה ולהאמין בהם באמונה שלמה, וכל אחד מהם בפני עצמו הוא מעקרי אמונתנו ודתנו.

ואלו הם: (א) צריך האדם לדעת ולהכיר בידיעה ואמונה שלמה, שהקדוש ברוך הוא יתברך שמו מצוי בכל עת ובכל זמן ובכל רגע, ולולא מציאותו אין שום מציאות לעולם, ולא ישאר ממנו מאומה אפילו לרגע אחד. (ב) שהוא משגיח בכל פרט ופרט ממשגי העולם, אחד ממנו לא נעדר. (ג) שהוא אחד מיוחד, בלי שום שתוף. (ד) שאין לו גוף ולא דמות הגוף חלילה. (ה) שהוא קדמון לכל קדומים. (ו) שאין עבודה לזולתו חס ושלום. (ז) שהוא יודע מחשבות בני אדם, כל אחד ואחד. (ח) שהשרה את שכינתו על הנביאים. (ט) שמשנה רבנו עליו השלום הוא אדון כל הנביאים, ונבואתו אמת. (י) שהתורה נתנה מן השמים על ידו, ולא תשתנה בשום זמן חס ושלום. (יא) שהקדוש ברוך הוא מעניש את הרשעים ומשלים שכר טוב לצדיקים. (יב) שיבוא משיח צדקנו. (יג) שיקומו המתים.

שלשה עשר עקרי דת אלו, נחוצים לכל אדם מיישראל, להיות מחזיק ומאמין בהם באמונה שלמה. ובפרט בעל תשובה, צריך להתחזק מאד באמונה בהם, שמצילה מן החטא, ומביאה לכפרה על מה שכבר חטא. ולכן יעשה אותם עטרה לראשו וזכרון בין עיניו.

רמזי י"ג עיקרי האמונה במעשה בראשית

והנה, אחד משלשה עשר עקרי האמונה, הוא ידיעת השגחתו הפרטית של הקדוש ברוך הוא על כל הנבראים.

וכתב רבנו זי"ע (א' נעני הסלך, תיקון התשובה אות סא), שעקר זה וכן שאר כל שלשה עשר עקרי האמונה, רמזים בפרשת בראשית – בתאור מעשה הבריאה. ובדברינו אלה נדבר ברמזי האמונה בהשגחה פרטית עליונה על כל פרט ופרט מברואי העולם.

האמונה במציאות ה' והשגחתו

וראשית כל יש לברר את העקר לכל העקרים, והוא האמונה במציאות ה', שהוא מצוי ומשגיח בכל פרט ופרט. דבר זה רמזו בדברי רבותינו זכרונם לברכה במדרש רבה (בראשית רבה ב, ה): **"אמר רבי אבהו**, מתחלת ברייתו של עולם צפה הקדוש ברוך הוא במעשיהם של צדיקים ובמעשיהם של רשעים, והארץ היתה תרו' (בראשית א, ב) – אלו מעשיהם של רשעים, ויאמר אלהים יהי אור' (שם פסוק ג) – אלו מעשיהם של צדיקים. ואיני יודע באיזה מהם חפץ, כשהוא אומר (שם פסוק ד) **"וירא אלהים את האור כי טוב**, הוי אומר מעשיהם של צדיקים חפץ". עד כאן לשון המדרש.

והנה במאמר הזה תמחו כל המפרשים, הכיצד יעלה על הדעת שרצון ה' במעשי הרשעים ולא במעשי הצדיקים? והם פנו כל אחד לדרכו בזה.

סילוק השכינה והשראתה בגרמת הצדיקים והרשעים

והנראה בבאור הדברים, בהקדמת מאמר אחר הסמוך למאמר זה במדרש שם (יט, ז), שם מבאר שכאשר ברא הקדוש ברוך הוא את העולם השרה שכינתו בתחתונים, וכשהיו חוטאים, בכל דור היתה השכינה מסתלקת ועולה רקיע אחד, עד שהגיעה לרקיע השביעי. ומיום שהחלו הצדיקים לבוא לעולם ולעשות רצון קונם, החלה השכינה לרדת בחזרה לעולם הזה, וכל צדיק הוריד את השכינה לרקיע תחתון יותר, עד שבא משה רבנו עליו השלום והוריד את השכינה לארץ, ושכנה במשכן.

עוד יש להקדים כאן את דברי הזר הקדוש (ח"א, דר"ט י"א), על הפסוק הנזכר בפתיחת חמ"ש ויקרא (א, א): "ויקרא אל משה". ויש נכתבה אות א' שבתבת ויקרא, קטנה. ואמר שם, מפני מה אלף דווקא? ועניו? - לפי שבשעה שהקדוש ברוך הוא שוכן בארץ, הוא נקרא 'מלך זוטא'. עד כאן.

חפץ הקדוש ברוך הוא במעשי הצדיקים

נמצא, שכאשר השכינה מסתלקת מהארץ במעשי הרשעים ועולה למעלה, יש בזה גם מעלה ולא רק חסרון, כי על ידי זה נקרא הקדוש ברוך הוא 'מלך עליון'. אף הצדיקים המורידים את השכינה לארץ במעשיהם, יש בזה גם חסרון, כי כאשר הקדוש ברוך הוא משרה את שכינתו בארץ, נקרא 'מלך קטן', כמבאר בזר הקדוש.

ולפי זה מובן, מה שנאמר במדרש למעלה, שאין אנו יודעים במעשי מי חפץ הקדוש ברוך הוא. כי אמנם מעשיהם של רשעים נחשבים תהו, שמסלקים את השכינה מן הארץ עד שגשגרת תהו ובהו, ומעשי הצדיקים מביאים אור גדול לעולם, בהשראת השכינה בארץ. ובבחינה זו, ודאי צדיקים מעשי הצדיקים, ויש להם שכר גדול על מעשיהם, והרשעים ענוש יענשו.

אבל לגבי ה' יתברך כביכול, שמא אינו חפץ בהשראת שכינתו בארץ, כי בזה הוא נקרא 'מלך קטן'. על כן מוכיח המדרש מן הפסוק ויבא אלהים את האור כי טוב, שהקדוש ברוך הוא חפץ בירידתו לארץ.

גילוי השגחת ה' על העולם באור ובשכינה

ומכל זה יש ללמד, שעל ידי קיום המצוות ומעשי הצדיקים, יורדת השכינה לארץ, ובטוי הדבר כלפינו, הוא במה שנקרא לעין השגחת ה' יתברך על הבריאה, כי כשנבחן את הדורות אשר היו לפנינו, נראה שבדורות שקמו מצות, היו מכשרים להשראת השכינה, וכשהרשעים מצויים ושולטים בעולם השכינה מסתלקת, וזה מוכיח על השגחת ה' על מעשי בני אדם, והשראת שכינתו בעולם לפי זה.

כך נקרא השגחת ה' יתברך בעולם, במה שנקראה השראת השכינה על ידי מעשי הצדיקים, בתבות ויאמר אלהים יהי אור'. וכך גם האור הגשמי, שהקדוש ברוך הוא 'גלגל אור מפני חשך וחשך מפני אור' בכל יום, וכפי שאנו אומרים בתפלת ערבית, גם זו הוראה גמורה על מציאות ה' והשגחתו, שמנהל את העולם כרצונו, לפעמים נגלה ולפעמים נסתר.

על כן צריך כל אדם, ובפרט בעל תשובה, לשים לבו להשגחת ה' יתברך על העולם, ולזכר שהוא מצוי ומשגיח ומביט במעשי בני אדם, ומתוך כך שוב לא יבא לחטא. כי מי ששם את מציאות הקדוש ברוך הוא בין עיניו, יודע שהוא מביט בו תמיד, בודאי יבוש ויכלם מן החטא, ולא יחטא. וכן אמר דוד המלך עליו השלום (תהלים טז, ח): "שוייתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט", כי השם תמיד לנגד עיניו את ידיעת מציאות ה' יתברך, אזי מתקיים בו 'מימיני' - הוא צד היצר הטוב, 'בל אמוט' - שיהיה ה' בעזרו.

הבריאה ופרטיה מוכיחים על השגחת ה'

השגחת הבורא על העולם

כפי שנתבאר, כל עקרי האמונה נרמזים במעשה בראשית. ועתה נפרש כיצד נתן ללמד מן הבריאה על השגחת ה' יתברך בעולמו.

וכתב רבנו ז"ל (גני המלך, תיקון התשובה אות טו), שדבר זה נודע בהתבוננות בכך שהקדוש ברוך הוא ברא את כל הנמצא בעולם, אור וחשך, וכל העולמות. וגם כל התנהלות העולם מוכיחה על מציאות מצוי המשגיח ומנהל אותו, כי כל מין ומין וכל בריה ובריה מקבלת ממנו די ספוקה, ולא חסר לה דבר.

אם כן, יבין כל אדם שהקדוש ברוך הוא יודע מעשה בני אדם ומחשבותם, בין את הכללים ובין את הפרטים, אחת מהנה לא נעדרה. כי

הרע, ותאמר איך אוכל להפריד מהטבע המשרש ותקוע בבגין חזק, כי הלא אני ואברכך, ובברכתך יהפך הטבע להתקדש. ואל תאמר גם כן תאחז מעשי אבותיך בידך אם לא היו נוהגים כשורה, כי הלא תראה שם רשעים אבד וכלה, ושם צדיקים קים לעולם, וזהו ואגדלה שמך, כלומר אתה כשתעזב מעשה אבותיך הרעים יצא לך שם כאשר לקדושים אשר בארץ הקודש, לא כמו שם אבותיך שגבר נשפת, ואדרבה, תגיע למעלה גדולה עד שיתברכו ממך אחרים, וזהו והיה ברכה: (פיתוחי חותם)

המאמין ובוטח בה' בוחר בשכר העולם הבא

או יאמר באפן תלוי במה שכתבנו, כי הנה באמת כל מה שמסית היצר לאדם להשיג תאוותו בזה העולם, הכל מוכן ומזמן לפני האדם, וכל מה שיצר הטוב אומר לאדם להשיג אינו אלא לאחר המיתה. ובזה בני אדם נגררים אחר היצר הרע, כי אומרים, איך מניחים דבר מחזק ורואים בו, ורודפים אחר דבר שספק יהיה ספק לא יהיה. והמאמינים והבוטחים בה' אינם חוששים לכל זה, רק דעתם בעולם הבא שכלו טוב. וזהו שאמר ויאמר ה' אל אברהם הוא הצדיק, לך מואצץ, כלומר אף על פי שאתה מחזק בארץ הלזו וכל תאוות הגוף בה מצויים ומזמנים לפניך. זאת ועוד, וממולדתך שהוא הגוף, שרודף אחר מה שרואה. זאת ועוד, ומבית אביך, המקום שהחזקו בו אבותיך, אפלו הכי עזב כל אלה כדי ללכת אל הארץ אשר אראך. ובא להודיענו בזה, כי הצדיק מרוב אמונתו בהקדוש ברוך הוא, מניח הודאי שרואה בעיניו בחיים חיותו, ובוטח בה' במה שמבטיחו לאחר מיתה. וזהו שבאה התורה להודיענו, לומר ראו הצדיק שנקרא אב ורם, הוא שמאמין בדברי הקדוש ברוך הוא שאומר לו לך לך מאצץ וממולדתך ומבית אביך שאתה רואה בעיניך בחיי חיותך, אל הארץ אשר אראך לאחר מיתה, וזהו הצדיק המאמין: (פיתוחי חותם)

איך יתכן שיש בעולם בורא המשגיח על כל תהלוכותיו, ויעלם ממנו דבר מעשי בני האדם חלילה?

מלך הבונה עיר, יודע כל מסתוריה

רבותינו זכרונם לברכה (תחומא נשא, ה) משלו בזה משל, על פי מאמר הנביא (ירמיה כג, כד) "אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', הלא את השמים ואת הארץ אני מלא" וגו'. משל למלך שבנה עיר, ועשה בה חדרים ומבואות וחדרי חדרים, ונתנה לעבדיו. לימים מרדו עליו ולא עשו את רצונו. ומכיון שידעו שעתיד המלך לבוא ולהפריע מהם, הלכו הללו והתחבאו בחדרי חדרים ובמבואות, וחשבו בלבם שהמלך אינו יודע על כל מחבואיהם. אמר להם המלך: "שוטטים שבעולם, והרי אני הוא זה שעשיתי את כל אותם חדרים ומבואות, ובהם אתם נסתרים ממני?".

כך אומר גם הקדוש ברוך הוא ליחשבי תבל, הרי אני הוא זה שבראתי את השמים והארץ על כל המצוי בהם, ואני משגיח על כל הנעשה בבריאה. אם כן כיצד יתכן שיעלה אדם על דעתו שבשעה שעושה מעשיו בחדרי חדרים, או אפלו יחשב מחשבה, לא יכיר בכך מלך מלכי המלכים? והרי הוא השולט ומשגיח על כל העולם?

הנהגת שכר ועונש מוכיחה על השגחת ה'

ועל כך כבר אמר התנא במסכת אבות (פ"ד משנה כב), שהקדוש ברוך הוא 'הוא הדין, הוא עד, הוא בעל דין'. והכונה בזה, כפי שאנו רואים תמיד שהקדוש ברוך הוא משלם שכר ליראיו ומעניש את עוברי רצונו, גם כאן בעולם הזה. ומאחר שהוא הדין, בהכרח שהוא עד, כי אם חלילה נעלמים מן הקדוש ברוך הוא מחשבות בני אדם ומעשיהם חס ושלום, איך יתכן שכר ועונש על דבר שאינו ידוע?

אם כן כאמור, השגחת ה' יתברך בבריאה מפרש במה שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ובריאת האור והחשך והמים, כי הבורא את הכל - משגיח על הכל, לידע מה בחשוכא, ונהוודא עמה שרא, ובדאי הוא יודע גם את מחשבות בני האדם, ומכיר את כל פרטיהם. ובשעה שיתבונן בזה בעל התשובה, יסיר מיד את כל המחשבות הרעות מלבו, וקל וחומר את המעשים הרעים, כי בידעו שהקדוש ברוך הוא יודע מחשבות בני אדם, מיד יבוש ויכנע מפניו.